

Att bläddra bland plåtar

Ur Svenska Dagbladets negativsamling
Lars Westberg

På Stockholms stadsmuseum finns stora fotografiska bildskatter som inte är tillgängliga för allmänhet och forskare. Detta gäller såväl obearbetat och hittills inte registrerat material som stora delar av de registrerade negativsamlingar som ännu inte är kopierade.

Vi har därför provat och utvecklat olika metoder för att göra hittills dolda bilder åtkomliga samtidigt som vi försökt skapa snabbare och bättre sökmöjligheter i redan registrerat material. Genom att använda ADB- och mikrofilmteknik, var för sig eller i kombination, ser vi idag stora möjligheter att framöver kunna öppna våra samlingar i en helt annan takt än vi tidigare haft resurser till.

SvD-samlingen

Stadsmuseets sk SvD-samling har vi nu börjat bearbeta med hjälp av ADB-teknik och negativfilmning. År 1971 överlämnade Svenska Dagbladets redaktionsledning en stor mängd negativ till museet. Sammanlagt var det drygt 50.000 glas-, bladfilms- och 120-filmsnegativ som tagits av tidningens fotografer under åren 1928–1960. Tidningen kunde av utrymmesskäl inte längre behålla dessa negativ. I samband med att Svenska Dagbladet år 1962 flyttade från Klara till Marieberg hotades samlingen av att forslas till soptippen – ett öde som drabbade många andra liknande negativsamlingar. I sista minuten ingrep dock några kloka medarbetare på tidningen och genomdrev att negativen fick följa med till Marieberg

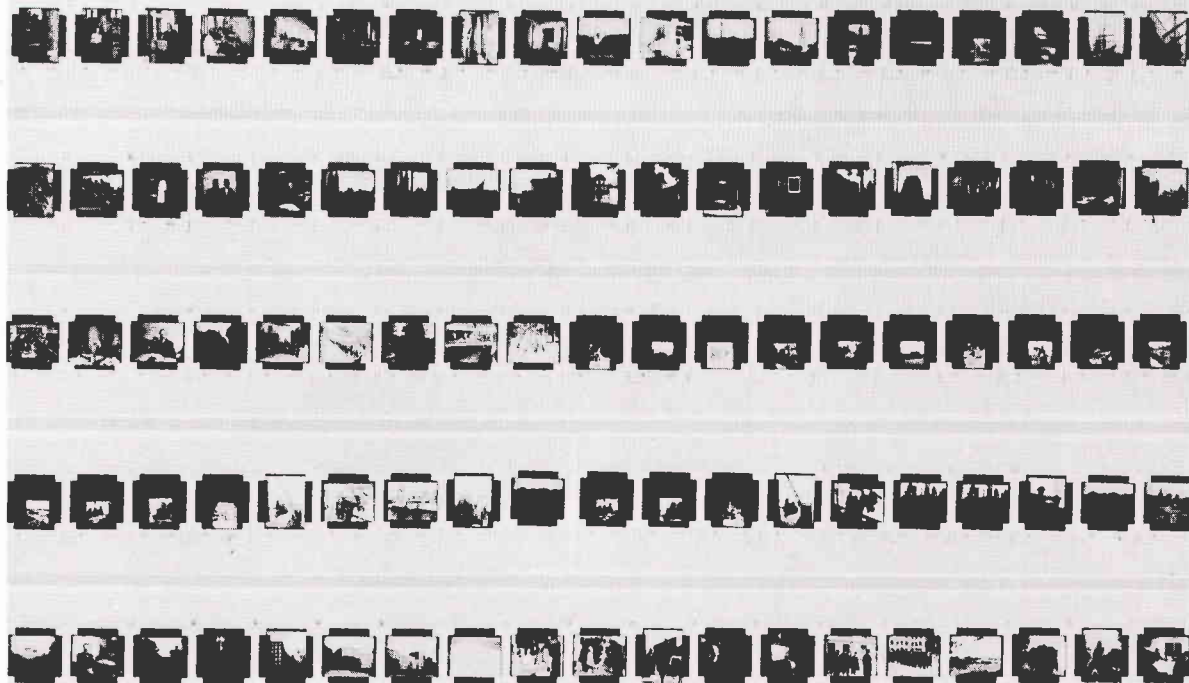
för att till slut få en fristad på Stockholms stadsmuseum.

Däremot behöll Svenska Dagbladet alla de arkivkopior som under årens lopp framställts för publicering och som sedan inordnats i tidningens bildarkiv efter plats, ämne eller personnamn. Där ligger också alla kopior som tidningen köpt från frilansfotografer, från landsortstidningar och från in- och utländska bildbyråer.

Det stora antalet glasnegativ i samlingen gör den både tung och skrymmande. Negativen är kronologiskt ordnade dag för dag. Ofta ligger alla negativ från ett reportage i samma kuvert, försett med en kortfattad uppgift om var eller i vilket sammanhang bilderna har tagits. Från början av 1940-talet finns ofta fotografernas namn eller initialer med på kuvertet. Kompletterande uppgifter och förtydliganden har dessutom gjorts av Herman Ronninger som, i samband med sin pensionering som chefsfotograf, gick igenom hela samlingen.

Då samlingen kom till museet numrerades och förtecknades negativerna. Samtidigt bytte vi ut de skadliga kuverten. Förstörda och helt oanvändbara negativ kasserades. Med hjälp av mikrofilmade årgångar av tidningen undersöker vi nu om bilderna har publicerats. Om så är fallet kompletteras de kortfattade uppgifterna på kuverten.

Från källkritisk synpunkt är det mycket viktigt att veta varför och i vilket sammanhang bilderna har tagits. Om man inte känner till bakgrunden är det lätt att tro att foton av unika händelser och företeelser visar något som vid den tiden var vanligt. Oftast

På ett mikrofilmjacket som är $10,5 \times 15$ cm ryms 95 fotograferade negativ. Foto Henrik Hultgren. SSM.

publicerades bilderna dagen efter det att de togs, men ibland kunde det dröja flera veckor innan de dök upp i någon söndagsbilaga. Många kom dock aldrig till användning. Alla dessa bilder ger goda möjligheter till spännande presshistorisk forskning eftersom de skapar unika tillfällen att studera vilka bilder fotografen hade med sig hem från ett reportage och hur sedan bildmaterialet presenterades i tidningen.

På en blankett som är förberedd för dataregistrering noterar vi bl a när bilderna är tagna och publicerade. Eftersom samlingen är kronologiskt ordnad så har man hittills bara kunnat söka SvD:s bilder från

bestämda dagar eller avgränsade tidsperioder, men snart kommer det att bli möjligt att snabbt "bläddra" i hela bildsamlingen.

Mikrofilmning och dataregistrering

Museets fotosektion har utvecklat en egen teknik och konstruerat specialutrustning för mikrofilmning av negativ, så att dessa kan ses som positiva bilder i en mikrofilmläsare. Det tar oss en arbetsdag att filma flera hundra negativ, så det går relativt fort att filma hela samlingar. På detta sätt blir stora mäng-

der bilder tillgängliga till mycket låga materialkostnader. Med traditionell teknik skulle vi endast kunna göra delar av samlingar åtkomliga genom att framställa ett urval arkivkopior. Att i en mikrofilm-läsare se igenom en årgång bilder går på ett par timmar.

Under de senaste åren har vi deltagit i flera utvecklings- och försöksprojekt som syftat till att med hjälp av ADB-teknik skapa effektiva och enhetliga metoder för bildregistrering vid kulturhistoriska museer. Tack vare dessa erfarenheter har vi kunnat bestämma hur ett sådant registreringsarbete bäst ska kunna göras med de förutsättningar och de samlingar vi har. Negativen registreras därför från och med i år på blanketter anpassade för databearbetning och inte som tidigare i liggare. Registreringsuppgifterna förs sedan vidare genom en terminal till den stordator som Stockholms stads Dataservice har

*Jan Bergendal på museets fotosektion granskar och registrerar negativen samt jämför med de publicerade bilderna på de mikrofilmade tidningssidorna.
Foto Henrik Hultgren. SSM.*

hos Stockholms Historiska Databas (SHD). (SHD har till uppgift att registrera och bearbeta demografiska data för forsknings-, utbildnings- och arkivändamål.) Vi har härigenom fått mycket bra möjligheter att söka i registrerat material.

Dessutom kommer vi att kunna utföra intressanta statistiska bearbetningar. Det senare är också av stor betydelse för det konserveringstekniska utvecklingsarbete som bedrivs inom fotosektionen då det gäller analyser av art, uppkomst och frekvens av olika negativskador. Vi kan dessutom i statistisk form se inte bara från vilka tider och från vilka delar av Stockholm vi har bilder, utan också från vilka epoker och platser vi saknar sådana.

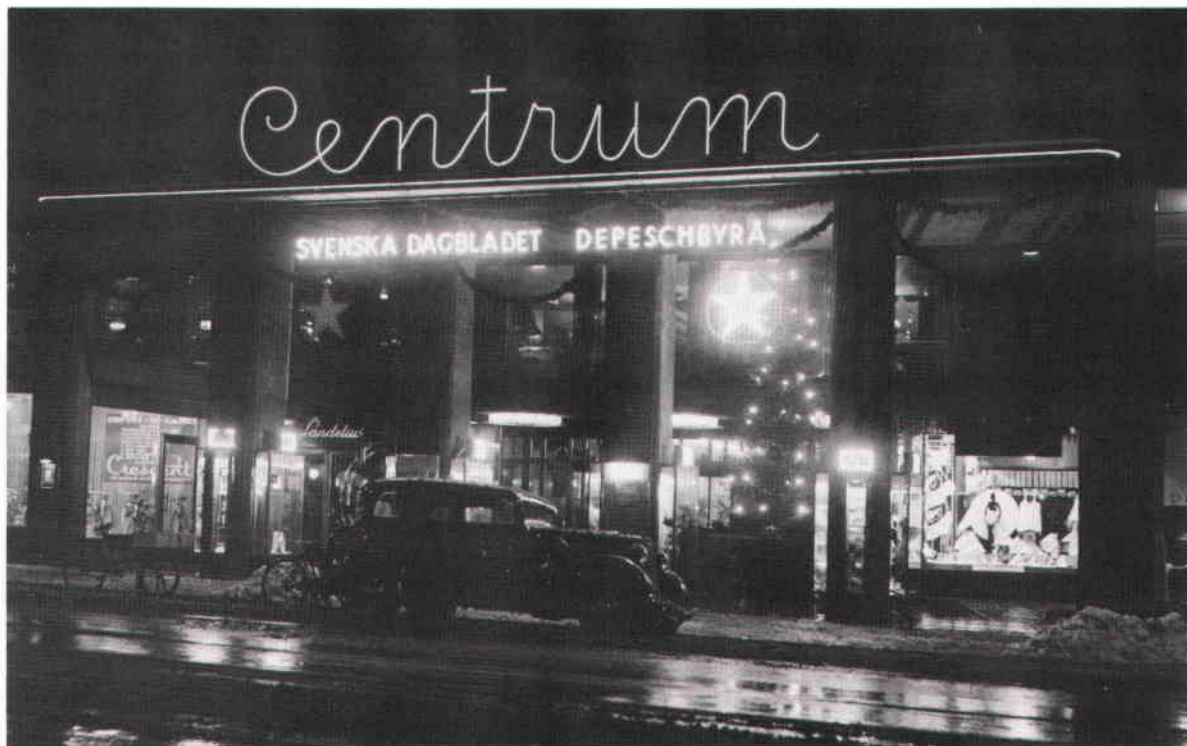
Vi kommer successivt att få tillgång till topografiska register, namn- och andra ämnesregister till platser, företeelser och personer som finns med på bilderna. Mer avancerade sökningar blir det också möjligt att göra genom att kombinera flera sökord och då även beakta när och av vem bilderna tagits.

På ett motsvarande sätt ska vi nu börja bearbeta våra topografiskt registrerade negativsamlingar så att även de är sökbara efter andra ämnen och om de är daterade också kronologiskt. Vi kommer dessutom att få stora möjligheter att rekonstruera olika fotografers produktion.

För femtio år sedan

Ur SvD-samlingen har jag valt några bilder som togs 1936–38. Urvalet är inte representativt för vad som publicerades eller för samlingen i stort, utan bara exempel på vad som på ett enkelt sätt går att vaska fram ur negativsamlingen.

För 50 år sedan var fotografen ett namnlöst bihang till den namngivne eller med signatur försedde reportern. Om fotografen någon gång nämns, så kallas han helt enkelt bara för "fotografen". Först på 1950-talet började fotografens namn finnas med i tidningen. Troligen är det Herman Ronninger som står

Svenska Dagbladets depeschbyrå i Centrumhuset på Kungsgatan omkring 1937. I skyltfönstret visades aktuella reportagebilder.

bakom de flesta foton från den tiden som saknar uppgift om vem som är upphovsman.

Tidningens fotografer fick fotografera vid möten, sammankomster, fester, invigningar, jubileer, premiärer, bröllop och begravningar. Bilder med anknytning till väder eller natur togs gärna för att användas "I marginalen". Sport- och idrottshändelser bevakades omsorgsfullt och utgör en ganska stor del av materialet. Ibland fick fotografen följa med på reportageresor utanför huvudstaden. Ofta var det då för att fotografera industrier, jubilerande städer eller följa kungen på eriksgata eller till invigningar av olika slag. I de mer ambitiösa söndagsbilagorna förekom enstaka genomarbetade fotoreportage.

På 30-talet dominerade 9×12 kamerorna med

kassetter för glasplåtar och bladfilm bland pressfotograferna. Några hade mindre och lätthanterliga kameror för blad- och rullfilmsnegativ 6×9 och senare även 6×6-format. Filmerna hade blivit ljuskänsligare och exponeringstiderna därför kortare. Samtidigt ersattes de svårhanterliga magnesiumblixterna av blixtlampor.

Fotografierna ger en i våra ögon ganska idyllisk bild av tiden. Det är sällan de snabba dramatiska händelserna som fångas. Bildspråket är rakt och enkelt. Fotografens handfasta regi är ofta påtaglig. Närbilder skapades nästan alltid genom bildbeskärningar. Fotografen höll ofta ett respektfullt avstånd till motivet och det var mycket sällsynt att han använde teleoptik.

Foton för framtiden

Pressbilder tas för att användas som nyheter nu och egentligen inte för framtiden. Sedan de publicerats läggs de vanligtvis i arkiv för att slumpmässigt dyka upp igen som viktiga dokument. "Det är den enda källa som ger oss känslan av att vara med just då och just där. Så gick det till och så såg det ut." (Staffan Tjerneld i Ögonblicket åt framtiden, 1980.)

Att i bild försöka skildra en tid eller en epok bara med hjälp av bevarade pressbilder vore naivt. Likaså att tro att äldre pressbilds- och negativsamlingar även i framtiden självklart kommer att skänkas till museer och arkiv. Därför är det viktigt att museerna

får mycket större ansvar och resurser för att dels själva genomföra systematiska samtidsdokumentationer i bild och dels förvärva intressant nutidsmaterial från såväl professionella fotografer som amatörer.

Överhuvudtaget finns det många principiellt viktiga frågor som, då det gäller fotografiskt material, ännu är olösta. Det finns ännu ingen institution som har ett övergripande nationellt ansvar för fotoområdet. Endast några få museer och arkiv har personal med kunskaper om fototekniskt konserveringsarbete, som dessutom är en ny och ganska oetablerad vetenskap där mycket grundforskning återstår.

Många negativsamlingar hotas idag av att förstö-

Svenska Dagbladets bildarkiv på Karduanmakargatan i Klara omkring 1938.

Gustav V och prinsessan Ingeborg studerar roat den särskilda stadshusupplaga av Svenska Dagbladet som delades ut vid Stadsfullmäktiges jubileumsfest i Stadshuset den 3 maj 1938.

ras eller utsättas för brutala gallringar därför att så få institutioner har de ekonomiska och praktiska möjligheterna att ta emot och vårda materialet. Dessutom förväntar sig de som vill överlåta samlingar en rimlig ersättning för bilderna och de rättigheter till användning som ofta ingår i förvärvet.

En samlings framtida värde såväl ekonomiskt som kulturhistoriskt kan vara mycket svårt att uppskatta idag. Många gånger skulle vi behöva rådru-

av annat slag, än då vi får några dagar på oss för att svara ja eller nej huruvida vi kan ta hand om och vårda en samling. Vi måste också ha klart för oss vilka förpliktelser ett jakande svar innebär. Men varför skulle det inte, på samma sätt som det är självklart att lagra tex olja inför hotande framtida kriser, gå att lagra bilder inför kommande behov av historiskt bildmaterial? Lagringskostnader? Javisst! Men en kubikmeter negativ innehåller oerhört mycket

tätt sammanpackad information jämfört med mycket annat som vi kan ange viktiga skäl för att bevara. Och kanske finns de tekniska lösningarna på de problem som vi idag ser som nästan oöverstigliga närmare än vi anar, då det gäller att bevara stora, skrymmande och självförstörande samlingar.

Under överskådlig framtid kommer vi, då det gäller tillgänglighet och sökningar i museets bildsamlingar, inte att ha något fullständigt och enhetligt system. Vi kommer även i fortsättningen att arbeta

med både traditionella metoder och med avancerad datateknik. Möjligen ler vår eftervärld om 50 år åt vår kanske något naiva glädje över vår datatilltro och åt våra hantverkmässiga lösningar för att göra våra fotosamlingar tillgängliga. Men för oss framstår 1987 som ett märkesår och en milstolpe. Det är det år då vi kan börja bläddra i våra negativsamlingar och samtidigt överge våra traditionella, sedan trettio-talet oförändrade negativläggare och kasta oss ut i dataåldern.

Stadsbibliotekets tidningsrum januari 1938.

Fotograf Karl Sandels klassiska bild "När Per Albin gick" (den 15 juni 1936). På slottets borggård möter statsministern Per Albin Hansson fotograferna Ivar Ericsson, Allan Söderling, Bertil Höder, Herman Ronninger och Harald Svensson. Fotot tillhör Fotografiska museet.

Höger sida: Herman Ronningers foto av den avgående statsministern.

*Bebyggelsen mellan
Medborgarplatsen och
Hornsgatan rivs i de-
cember 1938 innan
schaktningarna för
Södergatan påbörjas.*

*"Stockholms modellflyg mönstrar på Gärdet".
Foto 26 maj 1938.*

Danvikstull. Foto 16 juli 1938.

"På lördagen skedde avtäckningen på Stureplan inte av något nytt konstverk utan av ett regnskydd för spårvägspassagerare, det första i sitt slag i Stockholm. Skyddet har, som framgår av bilden skepnaden av ett jättelikt paraply vid vars 'skaft' tidningsförsäljaren fått butik i form av en koffert med hyllor. Skönhetsrådet avstyrkte på sin tid hela regnskyddsförslaget". Foto 20 november 1937.

"Det sedan i fjol existerande soldyrkarsällskapet 'Orfei Vänner' på Konserthustrappan". Foto 14 april 1937.

Skyfall på Tegelbacken. Foto 6 juni 1936.

På Tegelbacken i snö. Foto 28 januari 1937.

*"Hästkur för sabbatsbergare". Cirkus Scott gav en föreställning för sjukhusets patienter i Sabbatsbergsparken.
Foto 27 augusti 1937.*

Trängsel på Blasieholmskajen vid Vaxholmsbåtarna inför midsommarhelgen. Foto 23 juni 1937.

*Fullriggaren af
Chapman förtöjer den
7 september 1937 –
efter sin sista seglats
– vid Skeppsholmen
för att bli logements-
fartyg. (Fartyget blev
vandrarhem år
1949.)*